

Gdańsk, 18 listopada 2022 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Joanny Kannenberg

PSYCHOLOGICZNE UWARUNKOWANIA WYPALENIA ZAWODOWEGO U INSTRUKTORÓW NURKOWANIA REKREACYJNEGO

napisanej pod kierunkiem

dra hab. Konrada Janowskiego, prof. AEH

Przedmiotem niniejszej recenzji jest szczegółowa ocena rozprawy doktorskiej autorstwa mgr Joanny Kannenberg, w celu udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy rozprawa ta spełnia wymogi ustawowe, tj: oryginalne rozwiązanie problemu naukowego zaprezentowanego w pracy, wykazanie się ogólną wiedzą teoretyczną w danej dyscyplinie naukowej oraz dowiedzenie umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W recenzji odniosę się do każdego z tych kryteriów oceny.

OCENA TRAFNOŚCI WYBORU TEMATYKI

Doktorantka swoją rozprawę poświęciła zagadnieniom niezwykle rzadko prezentowanym w literaturze, a odnoszącym się do psychologicznych uwarunkowań wypalenia zawodowego u instruktorów nurkowania rekreacyjnego.

Ponieważ nurkowie rekreacyjni, jak i ich instruktorzy nie są w powszechnej opinii grupą narażoną na wypalenie zawodowe (czy jak podkreśla Aleksandra Szulman-Wardal zespół wypalenia sił) stąd zajęcie się grupą instruktorów nurkowania rekreacyjnego z uwagi na podobieństwo do zawodów pedagogicznych, często przejawiających objawy wypalenia zawodowego wydaje się być trafne i bardzo interesujące.

Warto pamiętać, co podkreśla Doktorantka, że zawód instruktora nurkowania rekreacyjnego jest wykonywany w kontekście instytucji pracy, jej organizacji oraz efektywności i właśnie okoliczności te mogą wpływać na stan psychiczny i dobrostan instruktora, podobnie jak w przypadku pracowników w innych zawodach.

Stąd znaczenia nabierają prace badawcze na bieżąco monitorujące objawy wypalenia w różnych grupach zawodowych, które to wypalenie stało się jednostką ujętą przez Światową Organizację Zdrowia w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób jako syndrom będący wynikiem przewlekłego stresu w miejscu pracy, któremu nie udało się skutecznie zarządzać.

Ale też prace mające potencjał aplikacyjny, dzięki którym mogą być wprowadzane programy profilaktyki I, II i III stopnia, mające na celu nie tylko ocenę deficytów związanych z wypaleniem zawodowym, ale i zasobów, a w przypadku deficytów – możliwość wczesnego wdrożenia oddziaływań stymulujących zaburzone funkcje.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PRACY

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska ma postać klasycznej dysertacji, liczącej wraz ze streszczeniami w języku polskim i angielskim, załącznikami 323 strony. Składają się na nią 2 rozdziały teoretyczne i 3 empiryczne.

Tytuł pracy w pełni odpowiada treściom w niej zawartym, jest stylistycznie oraz metodologicznie prawidłowy, daje potencjalnemu czytelnikowi wskazówkę, jakiego obszaru eksploracji naukowej dotyczy dysertacja.

Rozprawa zawiera bardzo dobry *Wstęp*, w którym Doktorantka prezentuje problem naukowy. Struktura *Wstępu* jest przejrzysta i logiczna. Doktorantka określa kolejno cel badań, charakteryzuje teoretyczne podstawy badań własnych, opisuje kolejne kroki realizacji rozprawy doktorskiej.

W pierwszym rozdziale POJĘCIE, KONCEPCJE I WYZNACZNIKI WYPALENIA ZAWODOWEGO Badaczka przedstawiła teoretyczne podstawy wypalenia zawodowego i różnorodne jego koncepcje, które powstały w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat badań tego zjawiska, począwszy od koncepcji wypalenia zawodowego jako przemęczenia pracą Christiny Maslach, poprzez egzystencjalną koncepcję wypalenia Ayali Pines, koncepcję wypalenia jako braku kompetencji (transakcyjna) Cary Chernissa, wielofazową koncepcję wypalenia Roberta Golembiewskiego, aż po koncepcję wypalenia jako narastającego rozczarowania Jerrego Edelwicha i Archiego

Brodskyego i koncepcję Burnout 2.0 Wilmara Schaufeliego i współpracowników. Wszystkie te koncepcje zostały przedstawione w sposób wnikliwy, pokazane są podobieństwa i różnice w każdej z koncepcji wypalenia zawodowego. Badaczka też pokazuje, dlaczego przyjmuje najnowszą perspektywę teoretyczną (Burnout 2.0 Wilmara Schaufeliego i współpracowników) jako najbardziej odpowiadającą obecnym wyzwaniom, zarówno teoretycznym jak i aplikacyjnym.

W dalszej części pierwszego rozdziału Doktorantka przedstawiła czynniki ryzyka oraz czynniki ochronne powiązane z występowaniem objawów wypalenia zawodowego, w tym stresory w miejscu pracy, zmienne socjodemograficzne, osobowościowe i indywidualne oraz zmienne związane z pracą i organizacją. Rozdział kończy podsumowanie, pokazujące też dlaczego zawód instruktora nurkowania, choć nie jest zawodem społecznym, dotąd utożsamianym z możliwością narażenia na wypalenie zawodowe, może prowadzić do wypalenia zawodowego. Powołuje się tu przede wszystkim na ścisły związek z zawodami pedagogicznymi, ich specyfiką i odpowiedzialnością. Podsumowanie to stanowi bardzo dobre przejście do rozdziału drugiego.

Rozdział drugi INSTRUKTOR NURKOWANIA REKREACYJNEGO – SPECYFIKA ZAWODOWA I NARAŻENIE NA WYPALENIE ZAWODOWE zawiera opis charakterystyki zawodu instruktora nurkowania rekreacyjnego, przygotowania do wykonywania tego zawodu, cech osobowości instruktorów nurkowania oraz danych demograficznych tej grupy zawodowej. W dalszej części rozdziału Badaczka przeprowadziła analizę specyfiki pracy instruktora nurkowania rekreacyjnego, różnych pełnionych funkcji w tym zawodzie, a także typowych dla tego zawodu stresorów indywidualnych, środowiskowych i organizacyjnych. Podsumowując ten rozdział Badaczka wskazała, że nie zostały przeprowadzone żadne badania na podjęty przez nią temat. Jednakże obserwacja pracujących instruktorów nurkowania wskazuje, iż przejawiają oni przemęczenie, zniechęcenie, wyczerpanie, depersonalizację oraz obniżenie zadowolenia z samych siebie, czyli wszystkie trzy wymiary wypalenia zawodowego

Część teoretyczna pracy została przygotowana przez Autorkę bardzo starannie, wszystkie poruszane problemy przygotowane są z dużym znawstwem problematyki i wnikliwością. Ta część mogłaby się stać oddzielnym źródłem dla specjalistów zajmujących się nie tylko wypaleniem zawodowym u instruktorów nurkowania rekreacyjnego, ale też specjalistów stykających się z wypaleniem zawodowym w innych niż instruktorzy nurkowania rekreacyjnego zawodach.

W rozdziale 3. zaprezentowano METODOLOGIĘ BADAŃ WŁASNYCH. Autorka zaprezentowała tu uzasadnienie teoretyczne i metodologiczne badań własnych, przedstawiła pięć pytań badawczych oraz odpowiadające im hipotezy badawcze, zmienne i ich operacjonalizację. Ponadto w tym rozdziale Doktorantka przedstawiła charakterystykę grupy badanej (szkoda, że podając przedział wieku oraz jego średnią nie podała odchylenia standardowego, jednakże zrobiła to w dalszej cz. pracy) oraz scharakteryzowała zastosowane narzędzia badawcze, zaprezentowała organizację badań własnych (nazwanej przez Badaczkę strategią) oraz wykorzystane metody analizy statystycznej.

Niewątpliwą zaletą prezentowanych metod badawczych, które wykorzystała Autorka jest ich nowoczesność, wysoka rzetelność. Warto podkreślić duże znaczenie autorskiej konstrukcji *Inwentarza stresorów w pracy instruktora nurkowania rekreacyjnego* oraz *Inwentarza czynników protekcyjnych w pracy instruktora nurkowania rekreacyjnego*.

W rozdziale 4. przedstawiono szczegółowo ANALIZĘ WYNIKÓW BADAŃ odnoszące się do weryfikacji kolejnych hipotez badawczych, zaś 5. rozdział dysertacji to Dyskusja Wyników. Rozprawę wieńczą podrozdziały dotycząc ograniczeń badań własnych oraz implikacji praktycznych.

OCENA ROZPRAWY, REALIZACJI CELU BADAŃ I ORYGINALNEGO WKŁADU AUTORA

Celem niniejszej pracy było poszukiwanie psychologicznych uwarunkowań występowania i nasilenia objawów wypalenia zawodowego w grupie instruktorów nurkowania rekreacyjnego.

Ponieważ badaczka zajęła się nie tylko czynnikami ryzyka, ale też czynnikami ochronnymi wypalenia zawodowego w tej grupie badanych, tak szeroki, a zarazem szczegółowy cel pracy ma wyjątkową wartość zarówno poznawczą, jak i praktyczną.

Koncepcja zaplanowanych badań nie budzi zastrzeżeń formalnych, a z wielu względów jest ważna z poznawczego punktu widzenia.

Przeprowadzone badania obejmowały bardzo dużą populację instruktorów nurkowania rekreacyjnego (N=1223), różnych narodowości, płci, a nawet wyznawanej religii.

Cele pracy zostały przez Badaczkę zrealizowane z wykorzystaniem różnorodnych metod badawczych.

Doktorantka sformułowała pięć pytań badawczych i pięć odpowiadających im hipotez, są one prawidłowo sformułowane.

Wyniki przyniosły ważne ustalenia. Najbardziej wartościowe, w mojej ocenie, jest wyodrębnienie za pomocą analizy skupień 4 typów instruktorów nurkowania rekreacyjnego, prezentujących objawy wypalenia zawodowego. Należą tu: typ z dominującymi wyczerpaniem i zdystansowaniem; typ pełnoobjawowy - osoby, które zostały zaklasyfikowane do tego typu charakteryzują się wysokim nasileniem wypalenia zawodowego we wszystkich jego wymiarach; typ z dominującym pogorszeniem funkcjonowania poznawczego oraz typ z dominującym pogorszeniem funkcjonowania emocjonalnego.

Przeprowadzona dyskusja wskazuje na dużą interdyscyplinarną wiedzę Badaczki, wnikliwość psychologiczną oraz umiejętność krytycznej analizy problemu. Jednocześnie uwidacznia się duża umiejętność analizy i syntezy.

Dysertacja Pani mgr Joanny Kannenberg wychodzi naprzeciw trudnym wyzwaniom. A ponieważ w takim ujęciu nie podejmowano dotąd żadnych badań jest pracą oryginalną, podejmującą istotną i nader aktualną problematykę, także z perspektywy dużego znaczenia społecznego.

Oceniając całościowo rozprawę doktorską pragnę podkreślić przede wszystkim jej mocne strony, czyli:

1. uwzględnienie zagadnienia, jakim jest poszukiwanie psychologicznych uwarunkowań występowania i nasilenia objawów wypalenia zawodowego w grupie instruktorów nurkowania rekreacyjnego;
2. wagę podjętych problemów;
3. brak zastrzeżeń natury metodologicznej co do przeprowadzonych badań, które zostały zaplanowane, zrealizowane i zanalizowane bardzo starannie;
4. stworzenia dwóch nowych narzędzi badawczych, specyficznych dla organizacji pracy instruktorów nurkowania rekreacyjnego (*Inwentarz stresorów w pracy instruktora nurkowania rekreacyjnego* i *Inwentarz czynników protekcyjnych w pracy instruktora nurkowania rekreacyjnego*);

5. wnikliwe, a jednocześnie syntetyczne i analityczne ujęcie zagadnienia, przejrzysty, komunikatywny język;
6. czytelnie przedstawione wyniki badań;
7. dotarcie do dużej, starannie wyselekcjonowanej liczby piśmiennictwa (237);
8. innowacyjny charakter badań;
9. pokazanie bardzo wartościowych rezultatów;
10. przełożenie wyników na aplikacyjność.

Wyniki zaprezentowane w dysertacji poszerzają wiedzę na temat problematyki wypalenia zawodowego instruktorów nurkowania rekreacyjnego.

To, czego mi brak w dysertacji to brak zgody Komisji Etyki. Szkoda także, że badaczka najprawdopodobniej nie zarejestrowała swych badań w bazie [ClinicalTrials.gov](https://clinicaltrials.gov), co ułatwiłoby publikację tych wartościowych wyników w czasopismach światowych, do czego ogromnie zachęcam Autorkę.

Autorka, choć przygotowała swą dysertację niezwykle starannie, a jej styl pisania jest bardzo poprawny, nie uniknęła (czasami) potocznych sformułowań, np. s. 70 z *grubsza odpowiadają* (co można by zastąpić np. określeniem *w dużej mierze, częściowo...*) czy s. 122 *benefity związane z pracą* (istnieje szereg polskich odpowiedników, w tym najbardziej oczywiste słowo *korzyści*). W Bibliografii niektóre źródła, pobrane z Internetu, np. World Health Organization. www.who.int; <https://www.who.int/news/item/28-05-2019-burn-out-an-occupational-phenomenon-international-classification-of-diseases> nie zawierają daty pobrania.

Jednakże są to bardzo drobne uchybienia.

Uzyskane wyniki, poddane badawczej analizie, w pełni wypełniają oczekiwania recenzenta odnośnie do kwalifikacji poznawczej i poziomu rozprawy naukowej, w tym wypadku doktorskiej, pozwalając na jej wysoką ocenę.

Całość rozprawy, w tym dyskusja wyników, potwierdzają, że Doktorantka posiada dużą wiedzę interdyscyplinarną, przede wszystkim psychologiczną, medyczną, ale też pedagogiczną, z nauk o kulturze fizycznej, pozwalającą na bardzo szczegółową analizę uzyskanych wyników,

dowodzi krytycznego sposobu myślenia Autorki. Czytając pracę zwraca także uwagę dużą wnikliwość psychologiczną i wrażliwość Badaczki.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska jest **pracą oryginalną, w której Doktorantka rozwiązuje postawiony problem w sposób, który potwierdza jej umiejętności do prowadzenia pracy naukowej. A jej przygotowanie oceniam wysoko.**

Biorąc powyższe pod uwagę, stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji dysertacja Pani mgr Joanny Kannenberg PSYCHOLOGICZNE UWARUNKOWANIA WYPALENIA ZAWODOWEGO U INSTRUKTORÓW NURKOWANIA REKREACYJNEGO w pełni spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, zgodnie z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1669), w zw. z art. 14 ust. 2 pkt 2 Ustawy o tytułach i stopniach naukowych z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. nr 65 poz. 595 z późn. zm.).

Mam więc zaszczyt przedstawić Wysokiej Radzie Naukowej Instytutu Psychologii Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie wniosek o dopuszczenie mgr Joanny Kannenberg do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Ponadto, ze względu na przedstawione w recenzji walory pracy, jej duży wkład do teorii i praktyki psychologicznej, w szczególności do problematyki wypalenia zawodowego wnoszę o wyróżnienia tej dysertacji.

Mariola Bidzan

Gdańsk, 18 listopada 2022 r.

WNIOSEK O WYRÓŻNIENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Joanny Kannenberg

PSYCHOLOGICZNE UWARUNKOWANIA WYPALENIA ZAWODOWEGO U INSTRUKTORÓW NURKOWANIA REKREACYJNEGO

napisanej pod kierunkiem

dra hab. Konrada Janowskiego, prof. AEH

Odpowiadając na pytanie *Na czym polega oryginalność i nowatorstwo rozprawy doktorskiej* pragnę raz jeszcze podkreślić, co ujęłam w recenzji rozprawy, iż rozprawa doktorska jest **pracą oryginalną, w której Doktorantka rozwiązuje postawiony problem w sposób, który potwierdza jej umiejętności do prowadzenia pracy naukowej. A jej przygotowanie oceniam wysoko.**

Oryginalność i nowatorstwo dysertacji mgr Joanny Kannenberg polega na:

- uwzględnieniu w badaniach odnoszących się do psychologicznych uwarunkowań wypalenia zawodowego (a w szczególności poszukiwania psychologicznych uwarunkowań występowania i nasilenia objawów wypalenia zawodowego) grupy NIGDY DOTĄD na świecie nie badanej w takim kontekście, tj. instruktorów nurkowania rekreacyjnego;
- pokazanie zawodu instruktora nurkowania rekreacyjnego jako profesji wykonywanej w kontekście instytucji pracy, jej organizacji oraz efektywności, co sprawia, iż właśnie okoliczności te mogą wpływać na stan psychiczny i dobrostan instruktora, podobnie jak w przypadku pracowników w innych zawodach;
- przeprowadzeniu badań międzykulturowych, pokazujących specyfikę uwarunkowań wypalenia zawodowego w odniesieniu do czynników ryzyka i czynników ochronnych instruktorów nurkowania rekreacyjnego nie tylko związanych z rasą, pochodzeniem, ale też religią i kulturą, z której pochodziły osoby badane;

- aplikacyjności uzyskanych wyników, dzięki którym mogą być wprowadzane programy profilaktyki I, II i III stopnia, mające na celu nie tylko ocenę deficytów związanych z wypaleniem zawodowym instruktorów nurkowania rekreacyjnego, ale i zasobów, a w przypadku deficytów – możliwość wczesnego wdrożenia oddziaływań stymulujących zaburzone funkcje;
- stworzeniu dwóch nowych narzędzi badawczych, specyficznych dla organizacji pracy instruktorów nurkowania rekreacyjnego (*Inwentarz stresorów w pracy instruktora nurkowania rekreacyjnego* i *Inwentarz czynników protekcyjnych w pracy instruktora nurkowania rekreacyjnego*);
- wyodrębnieniu za pomocą analizy skupień 4 typów instruktorów nurkowania rekreacyjnego, prezentujących objawy wypalenia zawodowego. Należą tu: typ z dominującymi wyczerpaniem i zdystansowaniem; typ pełnoobjawowy - osoby, które zostały zaklasyfikowane do tego typu charakteryzują się wysokim nasileniem wypalenia zawodowego we wszystkich jego wymiarach; typ z dominującym pogorszeniem funkcjonowania poznawczego oraz typ z dominującym pogorszeniem funkcjonowania emocjonalnego;
- całość dysertacji stanowi duży wkład do teorii i praktyki psychologicznej, w szczególności do problematyki wypalenia zawodowego.

Mariola Bidzan